

**ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ, ФОРМИ І МЕТОДИ ОРГАНІЗАЦІЇ
КОНСУЛЬТУВАННЯ З МОЛОДІЖНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА У
ЗП(ПТ)О В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ ТА ПОВОЄННОГО
ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ України**

*Гриценко Інна Антонівна,
старший науковий співробітник
лабораторії професійної кар'єри
Інституту професійної освіти НАПН України,
кандидат педагогічних наук, доцент, м. Київ*

Анотація. У статті розглядається важливий аспект педагогічних умов, форм і методів організації консультаційних сесій з молодіжного підприємництва в закладах професійної (професійно-технічної) освіти (далі ЗП(ПТ)О) безпеки в період воєнного стану та подальшого відновлення економіки України. Дослідження підкреслює ключову роль закладів професійної освіти у розвитку підприємницьких здібностей серед молоді в складних соціально-економічних умовах. В умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення економіки заклади професійної освіти у сфері безпеки стикаються з особливими педагогічними викликами. Розглядаються різноманітні форми, за допомогою яких можна організувати консультування в закладах професійної освіти з питань безпеки. Воно підкреслює необхідність міждисциплінарного підходу, що передбачає залучення не лише освітян, а й галузевих експертів, державних установ та організацій громадянського суспільства. Така міждисциплінарна співпраця підвищує якість і застосовність процесу консультування.

Методи, що застосовуються при організації консультаційних сесій, мають першорядне значення. У дослідженні розглядаються різні педагогічні методики, які довели свою ефективність у розвитку підприємницьких навичок в учнівській молоді під час воєнного стану та відновлення економіки. Ці методи включають, зокрема, навчання на власному досвіді, аналіз конкретних ситуацій, симуляції та менторські програми. Вибір методів має відповідати конкретним потребам і

контексту закладів професійної освіти у сфері безпеки в Україні. Підкреслюється важливість педагогічних умов, форм і методів у сприянні молодіжному підприємництву в закладах професійної освіти у складні періоди. Відповідаючи на унікальні вимоги воєнного стану та післявоєнного відновлення економіки, ці заклади професійної освіти можуть зробити значний внесок у зміцнення стійкості та економічне відродження України.

Ключові слова: педагогічні умови, форми і методи, консультування з молодіжного підприємництва, учнівська молодь, заклад професійної (професійно-технічної) освіти, наставництво, коучинг, рольові ігри та імітаційні вправи.

PEDAGOGICAL CONDITIONS, FORMS AND METHODS OF ORGANIZING COUNSELING ON YOUTH ENTREPRENEURSHIP IN VOCATIONAL SCHOOLS DURING MARTIAL LAW AND POST-WAR ECONOMIC RECOVERY IN UKRAINE

Hrytsenok Inna Antonivna.

Abstract. The article deals with an important aspect of pedagogical conditions, forms and methods of organizing consultation sessions on youth entrepreneurship in vocational (vocational and technical) education institutions (hereinafter VETIs) of security during the period of martial law and subsequent economic recovery of Ukraine. The study emphasizes the key role of vocational education institutions in developing entrepreneurial skills among young people in difficult socio-economic conditions. In the context of martial law and post-war economic recovery, vocational education institutions in the security sector face special pedagogical challenges. The article examines the various forms that can be used to organize counseling in security-related vocational education institutions. It emphasizes the need for an interdisciplinary approach that involves not only educators, but also industry experts, government agencies, and civil society organizations. Such interdisciplinary cooperation enhances the quality and applicability of the counseling process.

The methods used in organizing counseling sessions are of paramount importance. The study examines various pedagogical methods that have proven to be effective in

developing entrepreneurial skills among students during martial law and economic recovery. These methods include, among others, experiential learning, case studies, simulations, and mentoring programs. The choice of methods should be tailored to the specific needs and context of security education institutions in Ukraine. The importance of pedagogical conditions, forms and methods in promoting youth entrepreneurship in vocational education institutions in difficult periods is emphasized. By responding to the unique requirements of martial law and post-war economic recovery, these vocational education institutions can make a significant contribution to strengthening Ukraine's resilience and economic revival.

Key words: pedagogical conditions, forms and methods, counseling on youth entrepreneurship, students, vocational (vocational-technical) education institution, mentoring, coaching, role-playing and simulation exercises.

Постановка проблеми. Сучасні виклики, що постали перед суспільством, підкреслили важливість узгодження інтересів особистості, держави, системи освіти та ринку праці в період воєнного стану та післявоєнного відновлення економіки України. Одним із ключових завдань професійної освіти є формування професійної адаптивності учнівської молоді в умовах динамічного розвитку ринку праці. Це передбачає формування у майбутніх кваліфікованих робітників здатності самостійно вирішувати як типові, так і нестандартні проблеми, формування ефективних міжособистісних стосунків у колективі, уможливлення безперешкодної інтеграції управлінських і виконавчих функцій у разі потреби, виховання почуття відповідальності за якість і результати роботи, а також готовності до інновацій та підприємницької діяльності. [1; 2; 3; 4].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вплив робіт засновників наукового управління Ф. Тейлора, Е. Мейо, А. Файоля, Ф. Гілбрети, Г. Емерсона, Л. Грейнера і Р. Метцгера і інших на розвиток організаційного консультування на Заході. Школи організаційного консультування (П. Друкер, І. Адізес, Д. Уелч і ін.). Передача лідерами накопиченого досвіду через навчання консультантів на семінарах, видання книг для фахівців і керівників. Організацію консультування з питань молодіжного підприємництва у закладах професійної (професійно-

технічної) освіти розглядали такі вчені: С. Алексеева, Л. Базиль, В. Байдулін, Ю. Білова, М. Бойко, С. Варналій, І. Гриценко, Л. Єршова, Д. Закатнов, Л. Козачок, Т. Матвеева, Г. Матукова, Н. Пасічник, В. Орлов та ін.

Мета статті. За допомогою теоретично обґрунтованих педагогічних умов, форм і методів організації консультування з молодіжного підприємництва у ЗП(ПТ)О в період воєнного стану та повоєнного відновлення економіки України удосконалити зміст професійної підготовки здобувачів професійної освіти як важливого аспекту готовності до інновацій та створення власної справи.

Не можна недооцінювати наслідки повномасштабної війни Російської Федерації проти України для бізнесу та економічних перспектив країни. До початку конфлікту Україна перебувала на стійкій траєкторії досягнення численних завдань, викладених у Цілі сталого розвитку №8. Ці завдання охоплювали підвищення продуктивності, сприяння створенню якісних робочих місць, розвиток підприємництва та інновацій. Проте війна принесла безліч нових викликів, серед яких територіальна окупація, руйнування виробничих потужностей та обладнання, виснаження кваліфікованої робочої сили та зміна споживчих пріоритетів. Ці фактори створили величезні перешкоди для малих підприємств, ускладнивши їхню діяльність.

В умовах економіки, що постраждала від війни та характеризується катастрофічним рівнем безробіття, для української системи професійної освіти вкрай важливо забезпечити здобувачів професійної освіти навичками та знаннями, необхідними для самозайнятості, зокрема у сфері заснування та управління власним підприємством. Необхідна глибока трансформація філософії, що лежить в основі професійної освіти, в якій підготовка молодих людей до підприємницької діяльності набуває ключової ролі як всеохоплююча системна мета, що охоплює всі аспекти освітнього процесу та позанавчальної діяльності в ЗП(ПТ)О [5; 6].

Педагогічною умовою підготовки викладачів ЗП(ПТ)О до організації консультування з молодіжного підприємництва є цілісний підхід, який інтегрує принципи педагогічних знань, знань змісту, професійного розвитку, а також

співпраці та нетворкінгу. Навчальна програма має бути розроблена таким чином, щоб поглибити знання та навички викладачів ЗП(ПТ)О у сфері навчання підприємництву, а також надати їм необхідну підтримку та ресурси для ефективного навчання підприємництву здобувачів професійної освіти.

Нами було проведено експеримент. На констатуючому етапі вивчено затребуваність випускників на ринку праці регіону; проведено дослідження з метою оцінки якості одержуваної освіти у ЗП(ПТ)О; вивчено перспективи на майбутнє; виявлено основні критерії при виборі місця роботи, і як наслідок – розроблено комплекс умов та рекомендацій щодо підготовки випускника до працевлаштування.

У дослідженні взяли участь 539 учнів 1-2 курсів закладів професійної освіти. Щоб виявити, що більшою мірою цікавить здобувачів професійної освіти, їм було поставлено питання про те, які додаткові курси вони хотіли б відвідувати. Серед найбільш затребуваних напрямів респонденти виділили такі: підприємництво/менеджмент – 23 %; вивчення іноземних мов – 19 %; юриспруденція - 18%; комп'ютерні курси – 13 %; дизайн – 12%; психологія - 10%; інші напрями – 5 %. Під час моніторингу було отримано інформацію про проблеми, з якими стикаються випускники ЗП(ПТ)О під час працевлаштування на роботу: відсутність стажу, брак вакансій, некомпетентність випускників у питаннях працевлаштування, неготовність випускників користуватися послугами служб зайнятості. Багато випускників ЗП(ПТ)О хотіли б удосконалювати свої знання з питань працевлаштування, отримати додаткові кваліфікації, у тому числі у сфері малого бізнесу. Серед найбільш затребуваних напрямів додаткової підготовки були виділені підприємництво та менеджмент.

Проведене опитування роботодавців регіону, в якому пропонувалося оцінити професійну готовність випускників ЗП(ПТ)О з різних професій чи спеціальностей, показав, що зі 109 роботодавців на «відмінно» оцінили професійні знання 53% опитаних, на «добре» - 32%, на «задовільно»- 15%. Інтегративна оцінка таких професійно-особистісних якостей, як уміння працювати самостійно, навички роботи в колективі, творчий підхід, готовність

нести відповідальність за ухвалені рішення, адекватна реакція на критику та зауваження роботодавцями регіону склала: «відмінно» - 19%, «добре» – 34%, «задовільно» – 47%. Ці дані свідчать про недостатній рівень професійної мобільності та готовності випускників працювати в нестандартних умовах, і, отже, підготовка до підприємницької діяльності, яка формує цю якість, може підвищити конкурентоспроможність випускників ринку праці.

На формуючому етапі з метою підготовки до підприємницької діяльності запроваджувалися розроблені педагогічні умови. Наостанок в експерименті взяли участь 47 випускників. Для здійснення моніторингу була складена матриця, що включає критерії, показники, діагностичний інструментарій, що дозволяє оцінити рівень ефективності реалізації педагогічних умов підготовки випускників ЗП(ПТ)О до підприємницької діяльності. Отримані результати свідчать про позитивну динаміку, кількісні показники відображені у таблиці, яка містить основні результати діагностичних заходів.

Таблиця 1.

Динаміка показників підготовки випускників до підприємницької діяльності

Рівні розвитку	Мотиваційно-ціннісний компонент				Когнітивний компонент				Проектно-діяльнісний компонент			
	Констатуючий етап		Формуючий етап		Констатуючий етап		Формуючий етап		Констатуючий етап		Формуючий етап	
	Кількість	%	Кількість	%	Кількість	%	Кількість	%	Кількість	%	Кількість	%
Критичний	26	55,3	6	12,8	35	74,5	4	8,5	38	80,9	3	6,4
Допустимий	17	36,2	32	68,1	12	25,5	18	38,3	9	19,1	15	31,9
Оптимальний	4	8,5	9	19,1	0	0	25	53,2	0	0	29	61,7

Завершальна стадія нашого експерименту показала, що є хороша позитивна динаміка: 29 осіб або 61,7 % учасників представили гідні бізнес-плани чи бізнес-проекти та на високому рівні провели їх презентацію та захист.

Таким чином, педагогічні умови підтвердили ефективність та успішність процесу підготовки випускників ЗП(ПТ)О до підприємницької діяльності.

Результати загального ранжування педагогічних умов ефективного консультування учнівської молоді з питань молодіжного підприємництва засвідчили, що перше місце посідає умова «Створення сприятливого освітнього середовища у ЗП(ПТ)О для ефективного консультування учнівської молоді з питань молодіжного підприємництва». Поняття «освітнє середовище» широко аналізується різними науковцями, такими як І. Габа, О. Гуменний, О. Єжова, Н. Кулалаєва, А. Кух, В. Радкевич, В. Ягупов, В. Ясвін та інші. Ці науковці визначають освітнє середовище як сукупність усіх елементів, з якими взаємодіють здобувачі професійної освіти у своїй освітній діяльності.

Існує кілька ключових аспектів освітнього середовища, які можуть впливати на ефективність консультування здобувачів професійної освіти ЗП(ПТ)О з молодіжного підприємництва. До них відносяться: фізичні та матеріальні елементи освітнього простору, такі як аудиторії, лабораторії, обладнання та програмне забезпечення, які можуть бути використані під час консультування; соціальний елемент, який охоплює інших осіб, залучених до освітнього процесу, таких як адміністратори, викладачі, партнери та представники влади, які можуть впливати на ставлення здобувачів професійної освіти ЗП(ПТ)О до підприємництва та формувати їхнє підприємницьке мислення та культуру; комунікативний компонент, який передбачає взаємодію учасників консультування між собою та створення позитивного психологічного клімату, що сприяє досягненню спільних цілей і завдань серед педагогічного колективу; освітній компонент, який фокусується на змісті, формах і методах консультування [7; 8; 9; 11].

Друге місце в експертному списку посіла педагогічна умова «Розроблення методики організації консультування учнів закладу П(ПТ)О з молодіжного підприємництва». Третя педагогічна умова може бути сформульована як «Підвищення професійної майстерності викладачів консультування» включає діяльнісний аспект методики організації консультування з питань молодіжного підприємництва для здобувачів професійної освіти ЗП(ПТ)О.

Описано ключові педагогічні умови, необхідні для успішного консультування учнівської молоді з молодіжного підприємництва у закладах професійної (професійно-технічної) освіти. Ці умови були визначені шляхом експерименту і характеризуються трьома ключовими факторами: створення сприятливого освітнього середовища, яке заохочує та розвиває учнівське підприємництво; розробка ефективних методів організації консультаційних сесій, спеціально розроблених для здобувачів професійної освіти ЗП(ПТ)О, зацікавлених у молодіжному підприємстві; підвищення професійних навичок консультантів, щоб краще підготувати їх до надання всебічної та індивідуальної допомоги здобувачам професійної освіти ЗП(ПТ)О, які звертаються за порадою з питань молодіжного підприємництва. Таким чином, підкреслюється важливість цих трьох педагогічних умов для забезпечення успіху консультування здобувачів професійної освіти з питань молодіжного підприємництва у ЗП(ПТ)О [11].

Наслідки воєнного стану та післявоєнного відновлення економіки в Україні вимагають всебічного розуміння того, як можна ефективно використовувати консультування для сприяння молодіжному підприємству на муніципальному рівні. Це дослідження має на меті з'ясувати форми та методи, що застосовуються в цій сфері. Нами було використано якісний підхід, спираючись на аналіз документів, інтерв'ю з відповідними зацікавленими сторонами та широкий огляд існуючої літератури, щоб отримати уявлення про предмет дослідження.

У турбулентному соціально-політичному контексті воєнного стану та післявоєнної відбудови економіки України імператив сприяння молодіжному підприємству набуває ще більшої актуальності. Заклади професійної освіти, як фундаментальні основи розвитку людського капіталу, відіграють ключову роль у формуванні підприємницького духу серед здобувачів професійної освіти. У цьому всеосяжному дискурсі робиться спроба прояснити нюанси форм і методів організації консультування, спеціально пристосованих до молодіжного підприємництва в рамках закладів професійної освіти в ці неспокійні часи [10].

I. Контекстуалізація молодіжного підприємництва в Україні:

Щоб зрозуміти важливість консультування в закладах професійної освіти, необхідно розглянути економічне середовище України під час воєнного стану та післявоєнної відбудови. Нестабільність, спричинена цими обставинами, підкреслює потребу в самодостатності та економічному відродженні. Молодіжне підприємництво стає незамінним засобом сприяння економічному зростанню, створенню робочих місць та загальній стійкості суспільства.

II. Роль закладів професійної освіти:

ЗП(ПТ)О як основні канали розвитку навичок, несуть особливу відповідальність за підготовку здобувачів професійної освіти до підприємництва. У цій якості вони повинні відігравати багатомірну роль: розповсюджувачів знань, інкубаторів інноваційних ідей та фасилітаторів набуття практичних навичок.

III. Форми консультування:

Інтеграція в академічні навчальні програми: Однією з основних форм консультування у ЗП(ПТ)О є інтеграція змісту, пов'язаного з підприємництвом, у навчальні програми. Такий підхід гарантує, що підприємництво є не просто позакласним заняттям, а невід'ємною частиною освітньої подорожі здобувачів професійної освіти.

Програми менторства: Створення програм менторства у ЗП(ПТ)О дозволяє здобувачам професійної освіти скористатися мудрістю та досвідом досвідчених підприємців. Ці програми створюють платформу для передачі практичних знань, сприяючи динамічному освітньому середовищу.

Воркшопи та семінари: Організація воркшопів та семінарів з різних аспектів підприємництва, таких як бізнес-планування, маркетингові дослідження та фінансовий менеджмент, надає здобувачам професійної освіти можливість на практиці ознайомитися з реальними проблемами та шляхами їх вирішення.

IV. Методи консультування:

Практичні справи: Включення практичних справ, під час яких здобувачі професійної освіти розробляють і виконують бізнес-плани, беруть участь у

ринкових симуляціях або здійснюють малі підприємницькі проекти в контрольованому середовищі, надає безцінний досвід.

Запрошені лектори: Запрошення успішних підприємців та галузевих експертів в якості запрошених лекторів покращує освітній досвід, пропонуючи здобувачам професійної освіти інформацію з перших рук та можливості для налагодження зв'язків.

Тематичні дослідження: Використання реальних прикладів успішних та невдалих підприємницьких починань дозволяє здобувачам професійної освіти аналізувати складні ситуації, приймати обґрунтовані рішення та вчитися на реальних ринкових сценаріях.

V. Адаптивність у кризові часи:

Консультавання у закладах професійної освіти під час воєнного стану та післявоєнної відбудови має демонструвати високий ступінь адаптивності. Враховуючи невизначеність та економічну нестабільність, заклади повинні залишатися чутливими до мінливих обставин, пропонуючи модулі консультавання, які відповідають новим потребам та можливостям.

В умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення економіки розвиток молодіжного підприємництва в ЗП(ПТ)О стає ключовою стратегією. Форми і методи організації консультавання, викладені в цьому дискурсі, слугують орієнтиром, визнаючи, що в горнилі негараздів насіння підприємництва може процвітати і зробити значний внесок в омолодження і стійкість України.

Висновки. Надання консультацій учнівській молоді ЗП(ПТ)О з питань підприємництва має багато переваг, включаючи зниження рівня безробіття та потреби в державних субсидіях для підтримки безробітних. Це також призводить до збільшення кількості легально створених малих підприємств, що, в свою чергу, збільшує надходження до державного бюджету. Крім того, створення мереж малого бізнесу в кожному регіоні довело свою високу адаптивність та ефективність у швидкому відновленні логістичних ланцюгів під час війни. Ще однією перевагою консультавання з питань молодіжного підприємництва є його

позитивний вплив на психологічний стан здобувачів професійної освіти ЗП(ПТ)О, особливо в часи військової невизначеності. Сприяючи формуванню мислення, яке сприймає нові проблеми як можливості, таке консультування допомагає стабілізувати психологічний стан молоді.

Наступний етап наукового пошуку передбачає більш повне та детальне пояснення педагогічних умов, необхідних для ефективної організації консультування з питань молодіжного підприємництва у ЗП(ПТ)О. Це передбачатиме ретельний аналіз сучасних досліджень кар'єрних та підприємницьких компетентностей, а також методів і технологій, які можуть бути використані для розвитку цих навичок. Метою є адаптація та застосування цих висновків до конкретного контексту ЗП(ПТ)О та створення основи для ефективного консультування з питань молодіжного підприємництва.

Список літератури:

1. Алексєєва С. В., Базиль Л. О., Єршова Л. М., Орлов В. Ф. та ін. Підготовка майбутніх кваліфікованих кадрів до підприємницької діяльності в умовах розвитку малого бізнесу: теорія і практика: монографія. Житомир: Полісся, 2020. 237 с. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/724963/>

2. Алексєєва, С.В., Базиль, Л.О., Єршова, Л.М., Орлов, В.Ф. Підприємницька компетентність майбутніх фахівців: метод. посіб. / за ред. Теловата М.Т. Житомир: Полісся, 2021. 266 с. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/728893/>

3. Гриценок, І.А., Байдулін, В.Б., Савченко, М.О. Від бізнес-ідеї до підприємницького успіху: метод. реком. Житомир: Полісся, 2021. 116 с. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/728126/>

4. Алексєєва, С.В., Базиль, Л.О., Єршова, Л.М., Орлов, В.Ф. та ін. Основи економічної грамотності та підприємництва: навч. посіб. Житомир: Полісся, 2021. - 248 с. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/729005/>

5. *електронне наукове видання:* Алексєєва С. В., Базиль Л. О., Гриценок І. А., Єршова Л. М., Закатнов Д. О., Орлов В. Ф., Сохацька Г. В. Підготовка майбутніх кваліфікованих кадрів до підприємницької діяльності в

умовах розвитку малого бізнесу: теорія і практика: *монографія*. Житомир: «Полісся», 2020. Взято з: <http://lib.iitta.gov.ua/724963/>

6. Гриценок І.А. Розвиток навичок малого підприємництва в учнівській молоді закладів професійної (професійно-технічної) освіти. В В.О. Радкевич (Ред.). *Науково-методичне забезпечення професійної освіти і навчання: матеріали XVI Всеукраїнської науково-практичної конференції (звітної)*, Київ, 17-20. С.68-70, 2022.

7. Гриценок І.А., Єршова Л.М. Інтерактивні форми й методи підготовки майбутніх фахівців до підприємницької діяльності. *Професійна педагогіка*, 1(24), с.81-90, 2022. <https://doi.org/10.32835/2707-3092.2022.24.81-90>, [in Ukrainian].

9. Гриценок І.А. Методика розвитку підприємницької активності учнівської молоді засобами проєктної діяльності. *Наукові записки Малої академії наук України*, 2(24), с. 19-27, 2022. <http://doi.org/10.51707/2618-0529-2022-24-03>, [in Ukrainian]. Взято з: <http://lib.iitta.gov.ua/731900/>

10. Підготовка майбутніх кваліфікованих робітників до молодіжного підприємництва: Довідник. / Автори-упорядники: Базиль Л.А., Байдулін В.Б., Гриценок І.А., Єршова Л.М., Орлов В.Ф., Савченко М.О., Теловата М.Т., Тітова О.А. Київ: Інститут професійної освіти НАПН України, 2022. – 196 с.

11. Yershova L, Titova O. Determination of the pedagogical conditions for organization of youth entrepreneurship consulting in vocational (vocational and technical) education institutions. *Professional Pedagogics*, 2(25), 2022. с.58-65. <https://doi.org/10.32835/2707-3092.2022.25.58-65>, [in English].